

AZ ARISZTOKRÁCIA UJRAÉRTÉKELÉSE.

AXIX. SZÁZADI forradalmak révén uralomra jutott polgárság mindig az arisztokráciában látta ellenlábását. Komoly elméleti művektől kezdve az operettek és vígjátékok tréfáiig állandóan e cél felé röpködtek a nyilak. A támadások eredménye aztán olyan kép lett, amely nem felelt ugyan meg a valóságnak, de hűen visszatükrözte a polgárság felületesen gondolkodó széles rétegeinek a véleményét.

A polgárok egészségesnek és a haladás oszlopainak tartották magukat, az arisztokrata dekadens, beteges alak lett. A polgár leleményes és okos, az arisztokrata korlátolt; a polgár tisztességes és takarékos, az arisztokrata léha, könnyelmű és pazarló; a polgár szorgalmas és igyekvő, az arisztokrata kényelmes, lusta és nemtörődöm. Az arisztokratikus élet leglényegesebb vonása: a formák, a modor, a külsőségek tisztelete volt a legvörösebb posztó a finom mozdulatokat nehezen megtanuló polgári medve számára. Ezen a téren nem is mindig sikerül a tréfa és gúny fölényéig emelkednie, sokszor elveszti hidegvérét és a haragos, sőt indulatosan ostorozó támadás skáláján harsog.

Ez a vélemény az arisztokráciáról szinte megingathatlan és sérthetetlen volt egészen napjainkig, sőt az a bizonyos «ember az utcáról», az átlagember ma is így gondolkodik. Az elmélkedők egy része már a háború előtt szembefordult az ilyen természetű polgári gondolkodással. Ezt a szembefordulást mint a *demokrácia elleni támadást* szokták emlegetni. Különösen Franciaországban, ahol a demokratikus államforma a legszélsőségesebb formákat is felölthette, akadt több követője ennek az eszmeáramlatnak. Gazdasági téren *Porel*, akit a fascizmus szellemi apjának ismernek, szellemi téren *Seillière* és különösen *Maurras* e gondolat előharcosai. Ez a demokrácia elleni harc, amely legélesebben talán egyik külsőség, a parlamentarizmus körül tombolt, ma már lejutott a napi politika herce-hurcái közé az elméletek hűvös és nyugodt világából.

A demokratikus eszmékből való kiábrándulás két fontosabb irányban való fejlődést tett lehetségessé. Az egyik irány a szocializmus gyakorlati megvalósításában nyilvánult meg. A szocializmus legelterjedtebb megjelenési formája a szociáldemokrácia, amely igyekezett összhangot teremteni a szabadság jelszaván felépülő demokrácia és a kötöttebb életformák (különösen gazdasági téren) megvalósítását célzó szocializmus között. Ez összeházasítás eredménye csak kompromisszum lehetett, melynek színét az összetevő erők országonként változó nagysága adta meg. Ahol erősebb volt a demokrácia, ott a szocializmus fizetett rá az érdekházasságra, ahol a szocializmus tudott mélyebb gyökereket verni, ott a demokrácia került papucs alá.

Az előbb említett konzervatív elmélkedőkön kívül szocialista támadások is siettették a demokratikus eszmék kimúlását, hogy saját eszméiket valósíthassák meg, noha a szocializmus lényegében a francia forradalom eszméinek

továbbfejlesztése. A szocializmus és demokrácia felfogásában közös a sokszor értéktelen többség érvényesítése, de a módszer azonossága mellett a két társadalmi szerkezet célja ellentétes: a demokrácia az egyén jólétét és szabadságát tűzte ki célul, a szocialista elvek szerint berendezett államokban a kollektivitás, a közösség érdeke a vezető szempont. Ilyen a társadalmat a kollektivitás érdekében átszervező kísérletek a bolsevizmus és a hitlerizmus, sőt bizonyos vonatkozásaiban a fascizmusnak eredeti célkitűzései is.

A demokrácia bukása egy új eszmeáramlatot is a napvilágra segített, melynek eszméi a múlt század «Liberté, Égalité, Fraternité» frázisaihoz szokott közvéleményben, de valószínűleg magában az arisztokráciában is ellenmondásokat váltanak ki. Az ilyen irányú gondolatokat *neo-arisztokrácia* néven foglalják össze. Nemcsak elszórt gondolatokat kell itt ismertetnem, hanem több gondolkodó hasonló állásfoglalását; nem néhány erőszakosan egy cikkbe szorított elmélkedővel, hanem azonos alapelvekből kiinduló egységes eszmeáramlat képviselőivel ismerkedik meg az olvasó.

Körülbelül három olyan vonást kereshetünk ki, amelyben minden gondolkodó megegyezik:

1. A demokrácia és kapitalizmus mennyiség- és számkultusza helyett a *minőség* lesz a kiválogatás szempontja. Korunk számkultuszára jellemző példákat könnyű lenne összehordani. A *rekord*-örület, a statisztika vak tisztelete, az irodalmi és művészi események számokkal való mérése (a könyvek példányszáma, a tiszteletdíjak nagysága stb. stb.) a különöségek és könnyen megérthető dolgok után induló tömeg, a sokszor értelmetlen tömeg «zlés»-ének uralmát jelentik. Nem az a fontos, hogy szép-e a könyv, hanem hány ezer példány fogyott el belőle, nem az a fontos, derék nép lakik-e egy bizonyos földterületen, hanem az, hogy hány millió. Nem az a fontos, hogy szépen fut-e vagy ugrik valaki, hanem hány perc alatt tesz meg száz métert, vagy hány centiméter magasról veri le a rudat. Az arisztokratikus felfogás sohasem nézi a mennyiséget, csak a minőséget.

2. A demokratikus, de még inkább a szocialista államokban a soha el nem ért, de mégis áhitott ideális állapot az lenne, hogy mindenki azonos színvonalon éljen. Az arisztokratikus felfogás szerint a különb embernek igenis joga van ahhoz, hogy az átlagnál nagyobb jólétet és hatalmat élvezzen. Értékesebb ember alatt azonban nem a kapitalizmus és az amerikaiak «money-maker»-jét értik, aki igen sokszor csak kíméletlenségben és lelkiismeretlenségben kiváló. A pénzt vadul hajszoló és vagyonokat összeharácsoló embertípus a valódi arisztokratának, aki a szép és becsületes életet tartja céljának, pontosan az ellenlábasa.

3. A harmadik vonás nemcsak az arisztokratikus felfogást jellemzi, a különböző szocialista államterveknek is egyik legfontosabb tulajdonsága. A mai demokratikus és liberális államoknak egyik legtöbbit emlegetett hiánya a szabadság jelszavából folyó céltalanság és rendnélküliség. A szocialista elmélkedők ezen a bajon «tervezgatókódás»-sal igyekeznek segíteni. Az arisztokratikus államberendezés ugyanezt a kérdést a vezető osztály diktatúrájával oldja meg, mert nem éri be a gazdasági élet egyoldalú szabályozásával. Az állam minden életmegnyilvánulása a vezető osztály akaratától függ. Már az az egyetlen tény, hogy a tömegek elfogadott tekintélyhez igazodhatnak, egységet és rendet teremt: célt tűz ki az állam életének.

A neo-arisztokrácia első fellépési formája a forradalom és demokratikus államélet támadása. E forma legismertebb képviselője *Charles Maurras*, egyik

legérdekesebb francia gondolkodó és egyik legjobb francia ujságíró. Szerinte a forradalom káosz, rombolás, rendetlenség. A szabadság és demokrácia szétzüllesztí a nemzetet, feléli az addig gyűjtött tartalékot, újat nem alkot, mert nincs semmi, ami a tömeget termelésre serkentené. A termelő korszakok jel-szava nem a szabadság, hanem a rend. A modern demokratikus társadalom menthetetlenül a végleges felbomlás felé tart, csak egy eszközzel lehet útjában megállítani: a király visszahozatalával (Franciaországról beszél) és a régi arisztokrácia előjogainak felelevenítésével.

Maurras elsősorban kritizál, támad. Jelentőségét csak akkor értjük meg igazán, ha meggondoljuk, hogy a háború előtt, századunk elején hangoztatta kifogásait. Ma már nem olyan újszerűek ezek a gondolatok, hiszen nagy részüket már megvalósították, ami pedig gondolat maradt, annak igazságát ma, a kapitalista-demokratikus világ lenyugvó napjának fényénél jobban látjuk, mint a háborúelőtti ember optimizmusának ragyogásában. Ez azonban csak kritikái, a demokráciát támadó gondolataira vonatkozik. Amit mint orvosszert ajánl, a francia XVII. század feltámasztását, ma még kevésbé valósíthatjuk meg, mint valaha. Eltekintve attól, hogy nem vall nagy leleményességre egy letűnt világ visszakívánása, a történelem nem ismer visszatérést és a különböző restaurációs kísérletek nem voltak hosszúéletűek.

Maurras műveit harcias hév és lendületes előadás jellemzi. Semmi sem bizonyíthatja jobban az ezirányú gondolatok terjedését, mint az a tény, hogy a hasonló meggyőződésű *Keyserling Hermann gróf* már a történetfilozófus nyugodt hangján beszélhet ugyanerről a témáról. Nyitott kapukat nem érdemes dőngetni.

Keyserling legnyiltabban a *Spektrum Europas* című művében tesz tanúságot felfogásáról. Sorra jellemzi Európa népeit és a magyarokkal kapcsolatban adja elő elméletét. Ennek köszönheti a magyarság, hogy rokonszenves hangon ír róla a kiváló szerző, nagy jövőt jósol neki, de azt is, hogy a magyarság jellemképét éppen a vele kapcsolatban előadott elmélet egyoldalúvá, egy kissé életteleenné teszi.

Kétféle erkölcsiséget (ethosz) különböztet meg Keyserling: a munkás- és hódítóethoszt. A munkásethosz a meghódított népeket jellemzi, a hódítóethosz az urakat, akik mással dolgoztatnak. A mai zavarok abból keletkeztek, hogy az átlagemberrel nem bántak jól és igazságosan. De a különböző lázongások és forradalmak nem jelentik azt, hogy a munkás-ethosz általános lehet. A tömegeknek ideálra van szükségük és ezt a szerepet csak az «urak» töltik be.

Az arisztokráciát biológiai terméknek tartja, az erkölcsi tartalmú előkelőséget a «grand-seigneur» szóval jelöli meg. Az ideális nagy úr jellemvonásai a nagylelkűség, adakozókedv, áldozatkészség és egyéni értékének tudata. Mivel mindenki más fölött állónak érzi magát, a grand-seigneur nem tud irigykedni vagy bosszút állni, de személyfölötti okokból hidegen tud büntetni. Keyserling idézi: «Je ne connais ni le ressentiment, ni la vengeance, mais je connais l'exécution capitale».

Keyserling nem küzd, hogy újra elterjedjen az arisztokratikus felfogás, hanem tárgyilagosan megállapítja, hogy «míg a régi rendi alkotmány meghosszabbított életét élte, a demokrácia haladást jelentett. A világháború óta visszafejlődést jelent, mert csak a minőség uralma mentheti már meg Európát; a mennyiségi gondolat eljátszotta már szerepét».

Ez a történetfilozófiai színezetű jóslat, amely Európa jövőjét az ariszto-

kratikus gondolat terjedésétől teszi függővé, Keyserling gondolatmenetének talán legérdekesebb momentuma. Maurras harcias szellemessége után, amely néhány részletében Don Quijote szélmalomharcára emlékeztet, ez a nyugodt biztonsággal leírt mondat egy kicsit hirtelen jön: túlságosan meglepő. De ez nem e mondat írójának hibája, aki kedvelné a finom átmeneteket, hanem a történelemé, amelynek üteme a háború óta meggyorsult.

Az arisztokrácia és a grand-seigneur fogalmának szétválasztása a másik fontos gondolat. Keyserling szokása szerint ugyan nem vezette végig egész elméletén ezt a szétválasztást, csak felvetette, később aztán megint összekeveri a kettőt. Sokkal jobban szereti a szellemes ötleteket és a meglepő fordulatokat, mint a logikus gondolatvezetést.

R. N. Coudenhove-Kalergi valósítja meg teljesen ezt a szétválasztást *Los vom Materialismus!* című művében. A mai arisztokráciát a feudalizmus maradványának tartja, az általa felállított elveken felépülő új társadalom az igazi arisztokrácia: «Az új-arisztokráciában az egyéniségeknek kell vezetniök a tömeget, fordítva, mint ma, amikor a tömegek diktálnak vezetőiknek».

Az új-arisztokrácia küzd a kasztrendszer ellen, de nem azért, mert szereti az egyenlőséget, hanem hogy megadja a lehetőséget az igazi egyéniségeknek, hogy — megszabadulva származásuktól — vezető helyeket foglaljanak el.

Az új-arisztokrácia küzd a demokrácia ellen, nem azért, mert mindenkinek egyenlő lehetőséget ad, hanem mert a tömeget az egyéniségnél többre becsüli.

Az új-arisztokrácia az egyenlőséget akarja a politika sarokkövévé tenni. Fölemelkedését és kifejlődését akarja követelni. Az egyéni értékre és egyéni teljesítményre akar új, természetes társadalompiramist építeni.

Új arisztokráciát akar berendezni, de nem a vér, hanem az érték arisztokráciáját.

Akármilyen tetszetős is ez az elmélet, akármilyen szépek is ezek a Nietzsche emlékeztető aforizmák, ennek az elméletnek is megvan az a hibája, hogy mélyen hallgat arról, hogy miképpen válasszuk ki az értékeket. Mi legyen a kiválóság mértéke? Az uralkodók nem idegenkedtek attól, hogy a polgári rend törtető egyéniségeit bevegyék az arisztokráciába. Az ipar-bárók és bankgrófok nagy száma tanuskodik erről. De Coudenhove-Kalergi ezeket nem tartja igazi arisztokratáknak. Az arisztokrácia lényege valóban az lenne, hogy a kiváló és értékes egyéniségeknek adjon vagyont és hatalmat, nem pedig a vagyonhoz és hatalomhoz címet, mintegy az érték pótlásául. Elgondolásában — kötöttsége mellett is — ilyen lenne a háború után nálunk megalapított *vitézi rend*, de — sajnos — hiányzanak a terv teljes megvalósításához szükséges anyagi eszközök.

Coudenhove-Kalergi neo-arisztokráciája csak a leglényegesebb és legtermékenyebb elvet veszi át az eddigi felfogásból: a jobb minőségű emberanyag uralmát. Noha nem mondja meg, hogyan lehetne kiválasztani ezt a jobb minőséget, mégis érdeme, hogy ezáltal annyira kitágítja az arisztokrácia fogalmába tartozó emberek körét és annyira tetszetős formába foglalja a gondolatot, hogy meggyőző ereje határozottan növekszik ezáltal. A magyar *Hunyady József gróf* is körülbelül ilyen fogalmazást fogad el. Az arisztokrácia erkölcsi tartalmát tartja fontosnak: a születés és vagyon csak elősegíti ez ideál megvalósítását, de nem nélkülözhetetlen kelléke.

Ez elmélkedőkön kívül, akik a jövő államformáját arisztokratikus elveken akarják felépíteni, a tudósok egy része már minden célzatosság nélkül

megérti és becsüli a különböző arisztokratikus tulajdonságokat. Ilyen Müller-Freienfels, a neves német pszichológus és szociológus, aki legújabb könyvében «Tagebuch eines Psychologen» egy fejezetet szentel az arisztokratikus gondolkodás megértetésének. Nálunk a tudósoknak ezt az objektív fajtáját Szekfü Gyula képviseli, aki már meg tudta magát szabadítani a multszázadi jelszavaktól és a magyar történelemben rámutatott főurainknak nemcsak hibáira, hanem erényeire is.

Ha ennek a rövid idő alatt lefolyó változásnak, amely alatt a kinevetett arisztokratából szinte ideál lett, az okait keressük, semmi esetre sem találjuk meg az arisztokráciában magában. A «felső tízezer» maradt olyan, amilyen volt, legfeljebb rovására változott, mert jobban visszavonult a közügyektől. E változás oka a támadó polgári osztály harci kedvének és önbizalmának csökkenése. Ma mindent újraértékelnek, amit a feltörekvő polgárság lerombolt, vagy le akart rombolni: középkort, vallást — arisztokráciát. Bár megmenthetné ez az «újraértékelés» a régi világ valódi értékeit.

Fábián István.

A SEMMI DALA.

*Én vagyok a zene, mely néma,
A sugár, amely láthatatlan,
Mesék hőse, aki sosem volt,
Bár ismered ezer alakban.*

*Elhallgatott vallomás vagyok
Félénk szerelmes íjjú ajkán.
Vagyok álom, mely félig elszállt,
Bár még előtted vibrál tarkán.*

*Félbeszakított ihlet vagyok
Öreg költő fáradt agyában,
Remekmű, mely sohasem készült el,
Szépség, nem létező, hibátlan,
— Mint szivárvány az éjszakában.*

Kiss Ernő.